

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته
جامعه‌شناسی

بررسی علل عدم توسعه‌ی
سیاسی و فرهنگی در
زمان قاجار
(از عصر ناصرالدین شاه تا
انقراض قاجاریه)

استاد راهنما: دکتر ساسان ودیعه

استاد مشاور: دکتر سید محمد

ثقفی

دانشجو: لادن منوچهری‌نیا

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

-

چکیده .....
.....

5 .....

-

مقدمه .....
.....

6 .....

فصل اول:

کلیات .....
.....

8 .....

مقدمه .....
.....

9 .....

1-1- بی .....ان

مسأله .....
.....

10 .....

1-2- اهمیت .....ت

تحقیق .....
.....

11 .....

1-3- اهداف .....ف

تحقیق .....
.....

12 .....

4-1- س _____ ؤال ه _____ ای م _____ ورد
تحقیق .....

12 .....

5-1- فرض _____ یه-
ها .....

12 .....

6-1- م _____ دل
تحقیق .....

13 .....

7-1- مح _____ دودیت ه _____ ا و
مشکلات .....

13 .....

8-1- _____ روش
پژوهشی .....

15 ...

فصل _____ ل دوم: مطالعات
نظری .....

17 .....

مقدمه .....

18 .....

1-2- مباح _____ ث
نظری .....

19 ...

2-1-1- دیگاه

نوسازی.....
.....

24

2-1-2- دیگاه

وابستگی.....

28 .....

2-2- چهره

نظری.....

32 .....

2-3- پیشینه

تحقیق.....

.....

34 .

فصل سوم : روش‌شناسی تحقیق

(متدولوژی).....

38 .....

مقدمه.....

.....

39 .....

3-1- روش

تحقیق.....

.....

41 .....

3-2- ابزار جمع‌آوری

اطلاعات.....

42 .....

3-3- روش تجزیه و تحلیل داده ها

44

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق

47

مقدمه

48

4-1- چگونگی شکلگیری حکومت قاجار

49

4-1-1- وضعیت سیاسی و فرهنگی ایران از تأسیس سلسله قاجاریه تا روی کار آمدن

ناصرالدین شاه

50

4-1-2- وضعیت سیاسی و فرهنگی ایران در عهد ناصری

53

4-1-3- انقلاب مشروطه و علل ناکامی آن

82

4-2- عوامل عدم توسعه سیاسی و فرهنگی در ایران عصر قاجار (از عصر ناصرالدین شاه

تا سقوط قاجاریه)

.....

91 .....

4-2-1- عوام ل .....
داخلی.....
.....

93

4-2-1- ع دم انباشت .....
سرمایه.....

93 .....

4-2-1- بیسی وادی و جه ل .....
مردم.....

94 .....

4-2-1-3 ض عف دربار و .....
دولت.....

96 .....

4-2-2- عوام ل .....
خارجی.....

99 .....

4-2-2-1 اس تعمار .....
روسیه.....

99 .....

4-2-2-2 اس تعمار .....
انگلیس.....

101 .....

فصل پنجم: نتیجه گیری و .....
پیشنهادات.....

104 .....

5-1- نتیجه ..... ه-

گیری.....

.....

105 ....

5-2- پیش نهادات حاصل ..... ل

تحقیق.....

112 .....

ه - چکیده ..... ه

انگلیسی.....

.....

114

ه - فهرست منبـاع و مآخذ ..... ن

.....

115 .....

چکیده :

هدف پژوهش حاضر بررسی علل عدم توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی ایران در زمان قاجار (از عصر ناصرالدین شاه تا انقراض قاجاریه) است. در این پژوهش سعی شده است با مبنا قرار دادن دو تئوری نوسازی و وابستگی که از مهم‌ترین نظریه-

های توسعه در حوزه‌ی جامعه‌شناسی هستند، عوامل عدم توسعه-ی سیاسی و فرهنگی ایران در دوره‌ی مورد بحث شناسایی شوند و مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند. از آنجا که موضوع این تحقیق در حیطه‌ی جامعه‌شناسی تاریخی می‌گنجد، در تبیین مطالب، ضمن در نظر گرفتن جنبه‌های جامعه‌شناختی مباحث، روند تاریخی حوادث و رویدادها نیز مورد توجه قرار گرفته است. این نگرش به پژوهشگر این امکان را داده است که در کنار تحلیلهای جامعه‌شناختی که از عوامل عدم توسعه ارائه می‌دهد، جنبه‌های تاریخی و سیاسی حوادث را نیز تبیین نماید. در پایان این تحقیق، پژوهشگر با ارائه‌ی داده‌های مستند تاریخی در خصوص وضعیت سیاسی و فرهنگی ایران در عصر قاجار، به این نتیجه رسیده است که مجموعه عوامل داخلی و خارجی آگاهانه یا ناآگاهانه توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی ایران را در عصر قاجار با مشکل مواجه کرده است.

**کلید واژه‌ها: توسعه، توسعه‌نیافتگی، توسعه‌ی سیاسی،
نوسازی، وابستگی**

مقدمه:

در میان سلسله‌هایی که پس از اسلام در ایران حکومت کرده‌اند، سلسله‌ی قاجار به دلیل اینکه ایران در این دوره به لحاظ سیاسی و اجتماعی از موقعیتی حساس برخوردار بوده است، دارای اهمیت ویژه‌ای است. در تاریخ معاصر ایران نیز عصر قاجار به دلیل حوادث و رویدادهای تاریخی مهمی

که در این دوره به وقوع پیوسته است؛ شایان توجهی ویژه است.

قاجارها که اقوامی ترک‌نژاد بودند، با بهره‌گیری از ضعف سیاسی حکومت زندیه به قدرت رسیدند. آقا محمد خان، رئیس قبیله‌ی قاجار، توانست با غلبه بر دشمنان داخلی و نیز پیروزی بر آخرین خان زند، سلسله‌ی قاجاریه را تأسیس کند. هرچند دوره‌ی حکومت کوتاه مدت آقا محمد خان با خشونت زیادی همراه بود، او توانست با قدرت و درایتی هرچه تمام‌تر، ثبات و امنیت را به ایران برگرداند.

در دوره‌ی حکومت فتحعلی شاه که در حقیقت آغاز فعالیت‌های گسترده‌ی استعمارگران در ایران است، مناسبات بین‌المللی کاملاً دگرگون می‌شود. بی‌کفایتی شاه و درباریان در این عصر، منجر به تحمیل عهدنامه‌های ننگین گلستان و ترکمان‌چای بر ملت ایران می‌گردد.

دوره‌ی سلطنت طولانی مدت ناصرالدین شاه نیز سرشار از حوادث سیاسی و اجتماعی متعدد است. این دوره عصر رقابت‌های استعماری بین دول اروپایی به‌ویژه انگلیس و روسیه است؛ این رقابت‌ها ضمن اینکه صدماتی جبران‌ناپذیر بر پیکره‌ی جامعه‌ی ایران وارد می‌کند، چندین امتیازنامه ننگین تجاری نیز بر کشور تحمیل می‌نماید. هرچند در این دوره نفوذ کشورهای اروپایی به ایران به لحاظ اقتصادی و سیاسی مشکلات فراوان به همراه می‌آورد، از این نظر که موجب آشنایی ایرانیان با تمدن جدید غرب می‌شود، دارای اهمیت است. به دنبال رفت و آمدهای اروپاییان به ایران، مردم ایران به تدریج با مظاهر تمدن اروپایی آشنا می‌شوند. با اعزام اولین گروه دانشجویان ایرانی به اروپا توسط عباس میرزا، علوم و فنون جدید وارد ایران می‌شود. تأسیس دارالفنون که به دستور امیرکبیر صورت می‌گیرد نیز در آشنایی ایرانیان با دانش‌های نوین تأثیر فراوان می‌-

نهد. این مسائل بر روی هم موجب رشد عقلی و افزایش شعور اجتماعی و سیاسی مردم می‌شود و قشر تازه‌ای که خود را منورالفکر می‌نامند، شکل می‌گیرند. به مرور با افزایش آگاهی‌های مردم و نیز تلاش‌های روشنفکران زمینه‌های لازم برای وقوع نهضت ملی مشروطه فراهم می‌آید و جامعه‌ی ایران در صدد اصلاحات سیاسی و فرهنگی برمی‌آید. هرچند انقلاب مشروطه مقدمه‌ی تحولات اساسی در حوزه‌ی سیاست و فرهنگ را فراهم می‌آورد، به دلایلی چند از جمله ناآگاهی شماری از روشنفکران از ماهیت مشروطه و نیز توطئه‌های برخی رجال سیاسی و نیز مزدوران استعمار، اندیشه‌ی اصلاحات عقیم می‌ماند. بنابراین در این دوره با وجود تلاش‌هایی که در راستای تحولات سیاسی و فرهنگی صورت می‌گیرد، موانع داخلی و خارجی تحقق این هدف را با مشکل مواجه می‌کند.

فصل اول: کلیات

مقدمه:

این تحقیق در نظر دارد زمینه‌های مؤثر بر توسعه‌نیافتگی ایران و نحوه‌ی اثرگذاری آنها بر این پدیده در زمان قاجار را مورد مطالعه قرار دهد.

با گسترش ارتباطات و فراهم شدن امکان مقایسه بین جوامع، روشنفکران بسیاری در ستایش پیشرفت‌های روزافزون کشورهای غربی در پی یافتن علت عقبماندگی ایران در زمان قاجار برآمدند و هریک به فراخور معرفت و جریان‌های فکری موجود، علت توسعه‌نیافتگی ایران را در زمان قاجار در دلیل یا دلایلی جست‌وجو نمودند.

طی تحقیقات انجام شده در این زمینه، می‌توان اولین علت عقبماندگی ایران را عدم دسترسی به صنایع تولید شده توسط تمدن غرب دانست. در نهایت با مقایسه‌ی ساختارهای سیاسی و فرهنگی ایران با کشورهای اروپایی می‌توان علت

توسعه‌نیافتگی ایران را در پدیده‌ی استعمار و استبداد جست‌وجو کرد.

1-1- بیان مسأله

در این پژوهش بر آن شده‌ایم که وضعیت توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی ایران را در دوره‌ی قاجار مورد بررسی قرار دهیم. ایران عصر قاجار هرچند به لحاظ وضعیت حاکم بر نظام اقتصاد جهانی فرصت مناسبی برای رشد و توسعه داشت، به دلیل وجود پاره‌ای مشکلات اساسی از جمله ضعف پادشاهان قاجار، دخالت بیگانگان، تسلط فرهنگ عشیره‌ای و قبیله‌ای، عدم رشد طبقه‌ی متوسط و به تبع آن عدم رشد نظام سرمایه‌داری و انباشت سرمایه، حاکمیت نظام دیکتاتوری و نظام سنتی حاکم بر جامعه، این رشد و توسعه هرگز چنان‌که باید و شاید تحقق نپذیرفت.

پژوهش‌های تاریخی نمایانگر آن است که پادشاهان قاجاریه به رغم وجود پاره‌ای درایت‌ها در برخی سلاطین قاجار، عموماً افرادی ضعیف و بی‌تدبیر بوده و توانایی حفظ یکپارچگی و اداره‌ی امور کشور را نداشته‌اند. در چنین شرایطی تسلط فرهنگ عشیره‌ای و قبیله‌ای (حدود نصف تا یک سوم جمعیت ایران را در دوره‌ی قاجار، عشایر تشکیل می‌-

دادند) که خود بزرگترین مانع در گسترش فرهنگ شهرنشینی و به تبع آن رشد طبقه‌ی متوسط و نظام سرمایه‌داری است، بر تحجر و واپس‌گرایی دامن زده و موجب شده بود که جامعه به جای توجه به پیشرفت‌های اقتصادی و همسو شدن با نظام اقتصاد جهانی، به اقتصاد معیشتی و بخور و نمیر اکتفا کند. این مسائل در کنار نظام سنتی حاکم بر جامعه، سبب گردید فکر هرگونه تغییر و اصلاح در جامعه عقیم بماند و در موارد اندکی هم که اندیشه‌ی ترقی و پیشرفت منجر به بروز تحولاتی گردید، چندان مجال گسترش نیافت و به زودی خنثی شد. عامل دیگری که در بررسی عدم توسعه‌ی سیاسی - فرهنگی ایران عصر قاجار حائز اهمیت است، دخالت بیگانگان است که عموماً تحت عنوان پدیده‌ی استعمار از آن یاد می‌شود. از آنجا که عوامل مذکور هیچ‌یک به تنهایی علت عدم توسعه سیاسی، فرهنگی و اقتصادی ایران نیست و این موارد در کنار هم این توسعه نیافتگی را سبب شده است، سعی کرده‌ایم به این سؤال که هر یک از این عوامل تا چه اندازه در عدم توسعه‌ی ایران عصر قاجار اثر- گذار بوده است و اینکه "چه مسائلی بر روی هم موجب ناکامی و عدم رشد جریان توسعه در دوره‌ی قاجار شده است؟" پاسخ دهیم.

1-2- اهمیت تحقیق

پیشرفت و توسعه‌ی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در هر جامعه- ای منوط به عوامل متعددی از جمله شرایط اجتماعی و سیاسی آن جامعه است؛ از این رو فراهم آوردن زمینه‌های توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی مستلزم شناخت علل و عوامل مؤثر در این توسعه‌نیافتگی است. به طور کلی علل و عوامل عدم توسعه در جوامع مختلف، خاصه کشور ایران، که همواره در طول تاریخ با مشکلات و محدودیت‌های گوناگونی مواجه بوده است، در دو حوزه‌ی حاکمیتی و عمومی قابل بررسی است. در

حوزه‌ی حاکمیتی، که در بر گیرنده‌ی اقدامات دولت و زمامداران است، فقدان برنامه‌ریزی‌های استراتژیک، فقدان شایسته‌سالاری، عدم توجه به نیروی انسانی و تمرکز بر استفاده از منابع و سرمایه‌های ملی، و در حوزه‌ی عمومی، ساختار سنتی جامعه و نیز فرهنگ عامه مهم‌ترین عوامل توسعه‌نیافتگی سیاسی و فرهنگی و اجتماعی به شمار می‌آیند. شناخت دقیق علل عدم توسعه در زمان‌ها و سلسله‌های مختلف این امکان را فراهم می‌آورد که جامعه‌شناسان و سیاستمداران با ریشه‌یابی عوامل توسعه‌نیافتگی در گذشته، دریافت روشن‌تری از وضعیت کنونی جامعه و موانع و مشکلات موجود در آن داشته باشند و به تبع آن بتوانند راه‌حل‌های مناسبی برای رسیدن به توسعه‌ای پایدار در حوزه‌های سیاسی و فرهنگی ارائه دهند.

هرچند این مسأله یعنی شناخت علل توسعه‌نیافتگی در هر عصر و زمانی حائز اهمیت است، در برخی دوره‌ها به دلیل موقعیت تاریخی ویژه‌ای که آن دوره داشته و نیز اوضاع و شرایط اجتماعی و سیاسی خاص و تعیین‌کننده‌ای که بر آن عصر حاکم بوده است، درخور توجه بیشتری است. در تاریخ ایران، دوره‌ی قاجار به دلایلی چند از جمله آشنایی ایرانیان با پیشرفت جوامع غربی، واقع شدن در دوره‌ی گذار از سنت و حرکت به سوی نوخواهی و نوگرایی، ورود مظاهر تمدن جدید، از جمله صنعت چاپ، روزنامه و نیز ترجمه‌ی آثار فرنگی و ... به لحاظ سیاسی و فرهنگی جزء دوره‌های تاریخی مهم و بحث‌برانگیز است. از این رو با توجه به وضعیت ویژه‌ای که ایران در عصر قاجار داشته است، واکاوی علل عدم توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی کشور در این دوره اهمیتی فراتر از سایر دوره‌های تاریخی می‌یابد و می‌تواند در شناخت ما از علل توسعه‌نیافتگی ایران از گذشته تا به امروز تأثیر بیشتری داشته باشد.

1-3- اهداف تحقیق

- 1- تعیین علل عدم توسعه در زمان حکومت ناصرالدین شاه تا انقراض قاجاریه
- 2- تعیین علل عدم توسعه در زمان قاجار بر اساس وضعیت جنگ‌های وقوع یافته در هر دوره
- 3- تعیین علل عدم توسعه در زمان قاجار بر اساس میزان سواد و آموزش

1-4- سؤال‌های مورد تحقیق

- 1- وضعیت توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی ایران از تأسیس سلسله‌ی قاجاریه تا روی کار آمدن ناصرالدین شاه به چه صورت بوده است؟
- 2- وضعیت توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی ایران از عهد ناصرالدین شاه تا انقراض قاجاریه به چه صورت بوده است؟
- 3- انقلاب مشروطه چه تأثیری بر فضای سیاسی و فرهنگی جامعه‌ی ایران داشته است؟
- 4- مهم‌ترین علل عدم توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی در زمان قاجار چه بوده است؟

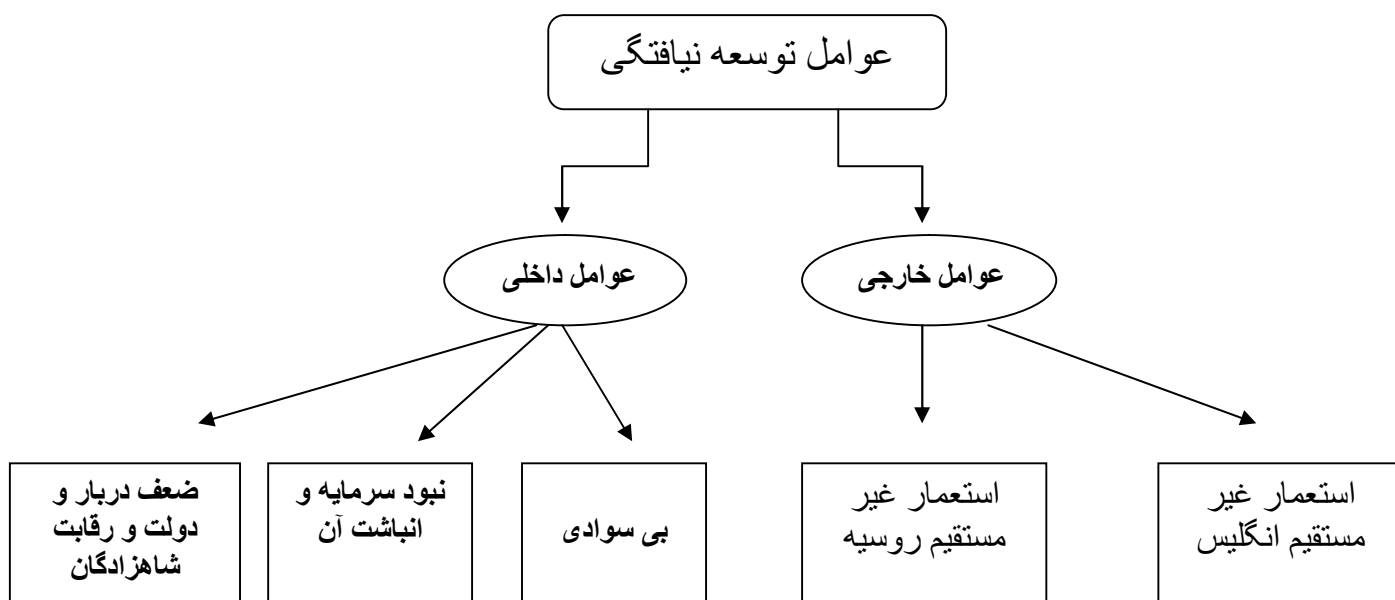
1-5- فرضیه‌ها

- 1- ایران هم‌زمان با به قدرت قاجارها کشوری کاملاً عقب‌مانده بوده و توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی مناسبی برخوردار نبوده است.
- 2- از زمان به قدرت رسیدن ناصرالدین شاه تا سقوط قاجاریه، با وجود تلاش‌هایی که از جانب برخی دولتمردان روشنفکر در جهت اصلاحات صورت گرفت، تغییرات چندانی در توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی جامعه‌ی ایران به وجود نیامد.
- 3- هم‌زمان با انقلاب مشروطه، تغییراتی اساسی در فضای سیاسی و اجتماعی و فرهنگی جامعه‌ی ایران پدید آمد؛

هرچند این تحولات با شکست مشروطه تا حدودی متوقف شد، مقدمه‌ی دگرگونی‌هایی اساسی در دوره‌های بعد گشت.

4- مهم‌ترین عوامل عدم توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی جامعه‌ی ایران را در دو حوزه‌ی علل داخلی و خارجی، که اولی عوامل توسعه‌نیافتگی در داخل ایران و دومی علل توسعه-نیافتگی در بیرون از ایران را دربرمی‌گیرد، می‌توان دسته‌بندی نمود.

1-6- مدل تحقیق

1-7- محدودیت‌ها و مشکلات

هرچند در منابع تاریخی مربوط به دوره‌ی قاجار اطلاعات مفیدی راجع به وضعیت فرهنگی و سیاسی ایران در دوره‌ی قاجار یافت می‌شود، این مطالب برای تبیین علل توسعه‌نیافتگی فرهنگی و سیاسی ایران در دوره‌ی مورد بحث کافی نیست و تحلیل اوضاع و شرایط

اجتماعی و سیاسی ایران در این دوره‌ی حساس تاریخی، نیازمند اطلاعات سیاسی و جامعه‌شناختی بیشتری است. به نظر می‌آید یکی از دلایل ضعف منابع مربوط به تحولات سیاسی و اجتماعی ایران در هر دوره‌ای خاصه، دوره‌ی قاجار، که به دلیل رویارویی کشور با دگرگونی‌های جهان غرب و نیز آشنایی با مفاهیم و موضوعات جدید اجتماعی و سیاسی و فلسفی با حساسیت‌های بیشتری رو به روست، عدم توجه به ریشه‌های عقب‌ماندگی فرهنگی و سیاسی جامعه‌ی ایران است. بیشتر این منابع به جای این‌که با تکیه بر مفاهیم نظری توسعه به تشریح علل عقب‌ماندگی فرهنگی و سیاسی جامعه‌ی ایران بپردازند، به گزارش وقایع تاریخی بسنده نموده و از تبیین و تحلیل سیاسی و جامعه‌شناختی مفاهیم و موضوعات مرتبط با بحث خودداری کرده‌اند، از این رو پژوهشگر این رساله کوشیده است با تکیه بر مفاهیم نظری پدیده‌هایی چون توسعه، توسعه‌نیافتگی، توسعه‌ی فرهنگی، توسعه‌ی سیاسی، نوسازی، وابستگی و ... به ارزیابی روند توسعه‌ی سیاسی و فرهنگی ایران عصر قاجار بپردازد. در اینجا لازم است به اختصار به برخی از متغیرهای این تحقیق پردازیم:

- **توسعه:** در لغت به معنای "لفاف" و در علوم اجتماعی اصطلاحی است که بر حرکت تاریخی جامعه و گذار از یک مرحله به مرحله‌ای دیگر تأکید دارد. طبق این تعریف توسعه به ایجاد تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، گرایش‌ها و نهادها برای تحقق کامل اهداف جامعه دلالت دارد. (ازکیا و غفاری، 1388: 24)

- **توسعه نیافتگی:** این مفهوم عموماً ویژگی کشورهای عقب-مانده و در حال توسعه است. این ویژگی ممکن است ناشی

از عوامل داخلی، خارجی یا هر دو باشد. (همان: 30)

- توسعه‌ی فرهنگی: این نوع توسعه که نسبت به سایر انواع توسعه دارای بار ارزشی بیشتری است، بر نیازهای غیر مادی افراد جامعه تأکید دارد. این فرایندها با ایجاد تغییراتی در انسان‌ها سبب رشد شخصیت آنها می-شود. (همان: 48)

- **توسعه‌ی سیاسی:** ایجاد شرایط سیاسی و حکومتی لازم برای توسعه‌ی اقتصادی و صنعتی از طریق توسعه‌ی سیاسی امکان-پذیر است. توسعه‌ی سیاسی شرایط لازم را برای مشارکتهای سیاسی فراهم می‌آورد که حاصل آن افزایش قدرت و قابلیت یک نظام سیاسی است. (همان: 49)

- **نوسازی:** از مهم‌ترین رویکردهای جامعه‌شناسی توسعه است که به فرایندهای تغییر اجتماعی در کشورهای توسعه-نیافته برای کسب خصایص کشورهای توسعه‌یافته تأکید دارد. (همان: 56)

- **وابستگی:** دیدگاهی است که به وابستگی اقتصادی کشورها در نظام جهانی تأکید می‌ورزد. طبق این نظریه کشورها توسعه‌نیافته به دلیل قرار گرفتن در نظام سرمایه-داری جهانی و نیز تحت تأثیر پدیده‌ی استعمار از جریان پیشرفت و توسعه دور افتاده‌اند. (همان: 58)

1-8- روش پژوهشی

همچنان‌که از عنوان پایان نامه پیداست، مسائلی که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد، ضمن ارتباط با مفاهیم و موضوعات تاریخی و اجتماعی، به دلیل ارزیابی علل توسعه نیافتگی جامعه ایران، با مسائل و مشکلات سیاسی و فرهنگی که کشور ما در طول تاریخ خاصه دوره‌ی قاجار با آن دست به گریبان

بوده نیز مرتبط است؛ از این رو نگارنده سعی کرده است با در نظر گرفتن شرایط تاریخی و اجتماعی این دوره، با نگاهی تحلیلی و انتقادی وضعیت سیاسی و فرهنگی ایران عصر قاجار را بررسی نماید. روش تحقیقی در این پایان نامه بر مطالعه آثار تاریخی و جامعه‌شناسی تاریخی استوار است؛ از این رو در جریان این پژوهش ابتدا اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران هم‌زمان با حکومت قاجار مورد ارزیابی قرار گرفته و در ادامه نگارنده با روی آوردن به تحلیل‌های جامعه‌شناختی سعی کرده مهم‌ترین علتهای توسعه-نیافتگی فرهنگی و سیاسی ایران را معرفی کند. از آنجا که روش تحقیقی به کار گرفته شده در این پژوهش، روش اسنادی و کتابخانه‌ای است، تأکید پژوهشگر در جمع‌آوری داده‌ها بر برگه‌نویسی بوده و اطلاعات مورد استفاده در پژوهش عمدتاً از طریق مطالعه کتابها و گردآوری مطالب مرتبط با موضوع به دست آمده است.

فصل دوم : مطالعات نظری

مقدمه :

پیش از ورود به مطالعات مربوط به علل توسعه نیافتگی سیاسی و فرهنگی ایران در عصر قاجار، لازم است مباحث و چهارچوب نظری این پژوهش به تفصیل تبیین شود و مورد ارزیابی قرار گیرد. در میان مفاهیم نظری مرتبط با جامعه‌شناسی توسعه، مفاهیم و اصطلاحاتی چون توسعه، توسعه-ی سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، توسعه نیافتگی، نوسازی، وابستگی و... قابل توجه و بررسی هستند. هرچند این مفاهیم در مطالعات جامعه‌شناختی دارای تعاریفی واحد